

Историја и просветитељство

(Јирген Кока, *О историјској науци*, превео Бранимир Живојиновић, избор и поговор Андреј Митровић, Српска књижевна задруга, Београд 1994)

Васкрсавање замрлог историјског чула, праћено огромним интересовањем за прошлост, традицију и (како породичне тако и етничке) корене - што је иначе планетарни феномен, инаугурисан са почетком осамдесетих - дочекано је на овим просторима с великим ентузијазмом, али, нажалост без одговарајуће теоријске (само)рефлексије. У таквој атмосфери ренесанса историјског мишљења може лако, од оправдане критике једног безвременог света, заробљеног у вечној садашњици, да склизне у подједнако не-историјско и штетно митологизовање „стarih добрих времена”. Премда се те тенденције јављају пре свега на рубовима озбиљне историјске науке, неговање методске самосвести најсигурнија је брана пред најездом помодног историографског кича.

Управо на отклањање поменуте опасности, која негативним утицајем далеко надраста цеховске оквира, већ годинама су усмерени уреднички и ауторски напори професора Андреја Митровића, чијем континуираном интересовању за принципијелну расправу са Клио, ђудљивом историјском музом, имамо да захвалимо што су, попуњавајући евидентну празнину, и у нашој јавности представљени најзначајнији теоријско-историјски радови Агнеш Хелер (Agnes Heller), Фернана Бродела (Fernand Braudel) и, однедавно, Јиргена Коке (Jürgen Koska) - једног од најистакнутијих и најплоднијих савремених немачких (социјалних) историчара. Доста простора заузело би већ само набрајање основних тема Кокиних истраживања, али њихов смисао и мотив може се, у најкраћем, схватати као афирмација просветитељског духовног наслеђа, посредством изградње историјске социјалне науке и критике неоистористичких реакција. Историја за њега није (и не сме бити) само резервоар колективног памћења и творац националног и културног идентитета, како је желе видети многи савремени пропагатори, него, пре свега, снажан медиј, у исто време средство и документ, творац и творевина друштвеног просвећивања и прогреса. Да би се то остварило, историчар не мора да напусти оквира струке и инструментализује је зарад практично политичких циљева. Напротив. Слобода истраживања, захтевање доказа за изнете тврдње, критика ауторитета и право на „јавну употребу ума” подједнако су темељ научне делатности, као и основа друштвених односа за које Кока залаже. Представљајући извор и ризницу

критичке свести, историја (донекле, и свака „права” наука) доприноси развоју либералног (социјал)демократског друштва, као што, с друге стране, једино у њему, или бар у његовим повојима, може да се роди, опстане и напредује.

Очигледно је, међутим, да тако одговорне, макар и индиректне, социјално-еманципаторске задатке не може преузети свака историјска наука, већ само она која се отресла истори(ци)стичких предрасуда рема теорији и широко се отвара пред искуством и методама социологије, економије и других системских друштвених наука. Комбинујући увиде, методе и идеале Вебера (M. Weber) и Маркса (K. Marx), уз супротстављање историзму и клонећи се од позитивистичког искушења, „социјална историјска наука” за коју Кока пледира (скупа са Велером (Wehler, Ризеном, Момзеном, Концеом, па и француским „аналистима”), неће само да приповеда него и да објашњава; жели да разуме, али и трага за узроцима; не одбацује „догађајну” историју, „историју свакодневице” и искуства обичног малог човека, али ни не остаје на њима, знајући да тек проучавање наиндивидуалних структура и „голим” историчарским оком невидљивих процеса дугог трајања, може пружити потпуније и објективније историјско сазнање. На том друштвено и научно одговорном просветитељском пројекту Кока истрајава већ три деценије и готово да је немогуће проценити значај тога ангажмана, нарочито у немачком контексту, где је историзам више од једног века суверено владао академском сценом, а антипросветитељски став (подједнако у филозофији, политици и уметности) постао малтене обележје националног менталитета.

Овде сада могло би се рећи, сличан ангажман је исто толико драгоцен, редак - и можда још тежи.